

YURIY BILAN*

Szczecin

**ROLA DETERMINANTÓW SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH
W KSZTAŁTOWANIU ZACHOWAŃ
ORAZ DECYZJI MIGRACYJNYCH UKRAIŃCÓW
WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH**

STRESZCZENIE

Celem opracowania jest charakterystyka deklarowanych planów migracyjnych mieszkańców Ukrainy w kontekście regionalnym. Przedstawione zostaną podstawowe wyniki badań empirycznych uzyskanych przez autora w ramach projektu „EUMAGINE”. Na początku opracowania opisano metodologię badań, a następnie strukturę społeczno-demograficzną badanych respondentów. W dalszej części artykułu autor przedstawił ocenę skali i częstotliwości oraz potencjału migracji w zależności od wieku, wykształcenia, zawodu, sytuacji materialnej. Socjodemograficzna charakterystyka respondentów została dokonana na następujących trzech poziomach: obszar badań, płeć i plany migracyjne. Najważniejsze wnioski z przeprowadzonych badań są następujące: około połowa badanych respondentów deklaruje intencje migracyjne, nie zauważono znaczących różnic między płciami, osoby z wyższym wykształceniem deklarują zamiary związane z migracją.

Słowa kluczowe: migracja zarobkowa, determinanty migracyjne, regionalny rynek pracy, Ukraina

* Yuriy Bilan, dr, Katedra Mikroekonomii, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński, e-mail: yuriy_bilan@yahoo.co.uk.

Wprowadzenie

Ukraina to kraj o średnich dochodach, położony między Rosją a terytorium Unii Europejskiej. Charakteryzuje się słabą kondycją gospodarczą, na co wpływ miał między innymi niedawny kryzys ekonomiczny, jak również starzenie się i spadek populacji (z 50 mln w latach dziewięćdziesiątych XX wieku do około 45 mln pod koniec pierwszej dekady XXI wieku). Ukraina ma długą tradycję migracji: przed wybuchem drugiej wojny światowej celem emigracji były Kanada i Stany Zjednoczone, natomiast w czasach komunistycznych – republiki sowieckie. Od momentu uzyskania niepodległości ludność ukraińska osiedla się na terenie Unii Europejskiej, Rosji i Stanów Zjednoczonych.

Ostatnie dziesięciolecia zmieniły sposób postrzegania Ukrainy. Obecnie może się ona poszczycić opinią kraju przychylnego migrantom, w tym również studentom. Należy jednak przyznać, że liczba imigrantów (w tym również studentów oraz uchodźców) osiedlających się na Ukrainie nie jest imponująca. W niektórych częściach kraju można zaobserwować społecznie zakorzenioną kulturę migracji, na przykład w zachodniej Ukrainie, podczas gdy w innych regionach można dostrzec wysoki poziom indywidualizmu, jak również tendencję do prowadzenia osiadłego trybu życia, często utożsamianego z silnymi więzami rodzinnym.

Na podstawie różnych źródeł danych ukraińscy eksperci i politycy często zwracają uwagę na liczbę migrantów pracujących za granicą. Według ich szacunków, ukraińskich emigrantów pracujących za granicą jest od dwóch do blisko siedmiu milionów. Chociaż większość badaczy zajmuje umiarkowane poglądy co do liczby emigrantów, politycy przedstawiają znacznie wyższe liczby. Według danych Ukraińskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za granicą pracuje blisko 4,5 mln ukraińskich emigrantów, a ściślej:

- w Federacji Rosyjskiej – ponad 2 mln (oficjalna liczba – 169 tys.),
- we Włoszech – 500 tys. (oficjalna liczba 195,5 tys.),
- w Polsce – ponad 450 tys. (oficjalna liczba 20 tys.),
- w Hiszpanii – 250 tys. (oficjalna liczba 52,8 tys.),
- w Portugalii – 75 tys. (oficjalna liczba 44,6 tys.),
- w Republice Czeskiej – 150 tys. (oficjalna liczba 51 tys.),
- w Grecji – 75 tys. (oficjalna liczba 20 tys.),
- w Holandii – 40 tys.,

- w Wielkiej Brytanii – blisko 70 tys.,
- w Stanach Zjednoczonych – około 500 tys.¹

W celu określenia mechanizmu aktywizacji, jak również konsekwencji procesów migracyjnych na Ukrainie, należy wziąć pod uwagę ogólną sytuację ekonomiczną i społeczną. Inne były bowiem warunki gospodarcze na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a inne na początku obecnego stulecia.

Przedmiotem pracy jest próba przedstawienia roli i znaczenia najważniejszych mierników rozwoju społeczno-ekonomicznego Ukrainy oraz ich wpływu na skalę i strumień migracji. Analiza zostanie przeprowadzona w kontekście czynników migracyjnych z uwzględnieniem specyfiki regionalnej.

Punktem wyjścia do rozważań w artykule jest przekonanie o kluczowej roli czynników społeczno-gospodarczych w kształtowaniu zachowań oraz decyzji migracyjnych.

Metodologia badań – wybrane zagadnienia

Z uwagi na szeroki zakres badań konieczne okazało się zastosowanie zróżnicowanych metod, technik i narzędzi badawczych. Szczególnie zasadne było wykorzystanie metod jakościowych i ilościowych.

Podstawową techniką planowanego badania ilościowego był wystandaryzowany kwestionariusz ankiety przeprowadzonej za pomocą metody PAPI. Grupę docelową stanowili mieszkańcy Ukrainy (rezydenci i nierezydenci) w wieku od 18 do 35 lat.

Badania w ramach projektu „EUMAGINE”² były prowadzone na Ukrainie, a ściślej: w czterech następujących lokalizacjach: Zbaraż, zachodnia Ukraina (obszar o wysokim wskaźniku emigracji), Novovorodolazka, wschodnia Ukraina (obszar poddany badaniom z uwagi na kwestię praw człowieka), Znamyanska, centralna Ukraina (obszar o niskim wskaźniku emigracji) oraz rejon Solomyan-sky/Kijów (obszar z bogatą historią imigracyjną). W przypadku każdego z nich uzyskano 500 kwestionariuszy ankietowych oraz przeprowadzono 20 wywiadów

¹ Obliczenia na podstawie oficjalnych danych statystycznych (www.ukrstat.gov.ua) i nieoficjalnych ocen skali emigracji, dla przykładu I. Markov, *About 4.5 million Ukrainian work abroad – excerpt's data*, <http://novynar.com.ua/politics/24701>, 2008 (dostęp 5.6.2010).

² Badania zostały sfinansowane ze środków projektu „EUMAGINE” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach 7 Programu Ramowego 2007–2013, www.eumagine.org.

pogłębianych (łącznie 2 tys. kwestionariuszy ankietowych oraz 80 wywiadów jakościowych).

Kolejna część niniejszego opracowania będzie poświęcona wynikom badań. Autor dokona również socjodemograficznej charakterystyki ankietowanych, celem zaprezentowania podstaw analizy tematycznej przeprowadzonej w artykule. Wspomniana charakterystyka zostanie dokonana na następujących trzech poziomach: obszar badań, płeć i plany migracyjne. Zatem główne cechy wzięte pod uwagę w tym zakresie to wiek, wykształcenie, struktura rodzinna, status ekonomiczny, doświadczenia migracyjne oraz sieci społeczne.

Wyniki badań

Zaskakujący okazał się fakt, iż wysoki odsetek mieszkańców Ukrainy deklarujących plany migracyjne zamieszkuje obszary charakteryzujące się niskim wskaźnikiem emigracji. Trudności gospodarcze oraz brak perspektyw to główne determinanty migracji zagranicznej. Czynnikiem o szczególnym znaczeniu jest posiadanie dzieci i w konsekwencji możliwość zapewnienia im niezależności. Znalazło to odzwierciedlenie w deklaracjach ankietowanych.

Przeciwnie niż zakładano, mieszkańcy regionów charakteryzujących się wysokim wskaźnikiem emigracyjnym nie są w istotnym stopniu zależni od otrzymywanych przekazów pieniężnych. Respondenci, dla których jest to czynnik o dużym znaczeniu, stanowią nie więcej niż 7%.

Wewnętrzna migracja między poszczególnymi regionami Ukrainy jest zjawiskiem marginalnym (80–90% badanych większą część życia spędza w miejscu urodzenia). Wyjątkiem jest stolica, w której 1/3 ankietowanych stanowi ludność napływową – z innych części kraju bądź z zagranicy.

Respondenci niechętnie wracają z emigracji. Ankietowani, których krewni mieszkali za granicą, jednak ostatecznie powrócili do ojczystego kraju, reprezentują znikomy odsetek (wyjątek stanowi zachodnia Ukraina ze średnią wartością 10%).

Socjodemograficzna charakterystyka respondentów

Jedną z głównych cech poddanych analizie był wiek ankietowanych deklarujących gotowość do migracji, jeśli tylko mieliby taką możliwość. Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli 1, 28–43% młodych mężczyzn w grupie wiekowej od

18 do 24 lat, jak również 16–40% młodych kobiet deklaruje chęć wyjazdu za granicę. Z danych zawartych w tabeli wynika również, że aspiracje migracyjne mężczyzn maleją wraz z wiekiem, podczas gdy w przypadku kobiet obserwuje się odwrotną zależność – ich plany dotyczące wyjazdu nabierają realnych kształtów wraz z wiekiem (grupa wiekowa 24–29 lat). Tendencję tę można zaobserwować we wszystkich badanych regionach. Jest to prawdopodobnie odpowiedź na trudną sytuację społeczno-ekonomiczną, w której obliczu migracja jest postrzegana zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn jako strategia mająca na celu zwiększenie dochodu gospodarstwa domowego. Jednocześnie odsetek osób, które deklarują pozostanie w kraju, jest zaskakująco niski i waha się od 17% do 35%. Wyniki różnią się, rzecz jasna, w podziale ze względu na płeć i wiek.

Tabela 1

Ankietowani deklarujący plany migracyjne w podziale ze względu na wiek

			Grupy wiekowe (%)			
			18–24	25–29	30–34	35–39
Zbaraż	mężczyźni	pozostanie w kraju	24,0	25,3	32,9	17,8
		wyjazd za granicę	43,2	25,5	15,7	13,7
	kobiety	pozostanie w kraju	35,1	27,1	17,5	19,5
		wyjazd za granicę	40,2	23,8	20,1	13,7
	razem		41,5	24,6	18,2	13,7
Znamyńska	mężczyźni	pozostanie w kraju	27,5	23,5	21,7	27,3
		wyjazd za granicę	30,5	26,5	26,9	14,6
	kobiety	pozostanie w kraju	19,3	25,8	24,2	26,8
		wyjazd za granicę	16,6	28,4	24,1	27,1
	razem		22,6	25,9	24,1	24,8
Solomyński (Kijów)	mężczyźni	pozostanie w kraju	20,1	21,4	28,5	27,9
		wyjazd za granicę	33,6	21,7	23,5	18,7
	kobiety	pozostanie w kraju	17,7	26,0	22,8	23,6
		wyjazd za granicę	30,5	34,3	20,8	11,0
	razem		24,8	26,4	23,5	20,2
Novovodolazka	mężczyźni	pozostanie w kraju	26,3	20,1	23,3	29,1
		wyjazd za granicę	28,2	30,5	19,3	20,1
	kobiety	pozostanie w kraju	26,1	29,9	19,1	22,8
		wyjazd za granicę	34,0	26,4	22,5	15,2
	razem		28,6	27,1	20,9	21,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Plany migracyjne deklarują przede wszystkim młodzi mężczyźni. Istnieją oczywiście wyjątki od tej reguły. W regionie Novovodolazka taki zamiar sygnalizują ankietowani w wieku od 25 do 29 lat, natomiast w regionie Znamyńska – mężczyźni w wieku od 35 do 39 lat. Najwyższy odsetek kobiet deklarujących realizację takich planów stanowią Ukrainki w wieku od 25 do 29 lat. Wyjątek stanowi Zbaraż, gdzie 40,2% młodych kobiet wyraża chęć wyjazdu za granicę.

W rejonie Solomyansky, charakteryzującym się wysokim wskaźnikiem imigracji oraz znacznym wzrostem aspiracji migracyjnych, około 1/3 kobiet w wieku od 18 do 29 lat deklaruje chęć wyjazdu z Ukrainy, jeśli zaistniałaby taka możliwość. W Zbarażu, to jest na obszarze o wysokim wskaźniku emigracji na Zachód, mężczyźni w grupie wiekowej 18–24 lata sygnalizujący taki zamiar stanowią ponad 43%. Kolejne interesujące spostrzeżenie dotyczy regionu Novovodolazka (obszaru charakteryzującego się wysokim wskaźnikiem migracji na Wschód). 28% mieszkańców tego regionu, reprezentujących najmłodszą grupę wiekową, planuje migracje zagraniczne. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że pierwsza z wymienionych grup deklaruje gotowość do emigracji na Zachód, natomiast druga planuje wyjazd zarobkowy do Rosji.

Dane przedstawione w tabeli 2 obrazują wykształcenie respondentów oraz sposób, w jaki przekłada się ono na plany migracyjne bądź gotowość do pozostania w ojczystym kraju. Ogólnie rzecz ujmując, wskaźnik piśmienności jest na Ukrainie³ bardzo wysoki, a edukacja na poziomie średnim jest bezpłatna i obowiązkowa. Można również sformułować wniosek, że wśród respondentów rozważających wyjazd za granicę osoby lepiej wykształcone wykazują większą tendencję do podjęcia takiej decyzji, z wyjątkiem mieszkanek regionu Znamyńska oraz mieszkańców Novovodolazka. Ankietowani o niższym poziomie wykształcenia są bardziej skłonni do pozostania w ojczystym kraju. Wyjątek stanowią osoby zamieszkujące Zbaraż oraz rejon Solomyansky.

³ Według raportu Banku Światowego nt. *Wskaźnik piśmienności wśród dorosłych (% osób, które ukończyły 15 rok życia)*, wskaźnik piśmienności w 2009 r. wyniósł na Ukrainie 100%. Raport jest dostępny na stronie internetowej <http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS> (dostęp 2.08.2012).

Tabela 2

Wykształcenie respondentów a deklarowane plany migracyjne

			Czas nauki (%)	
			mniej niż 12 lat	więcej niż 12 lat
Zbaraż	mężczyźni	pozostanie w kraju	52,1	47,9
		wyjazd za granicę	38,8	61,2
	kobiety	pozostanie w kraju	41,6	58,4
		wyjazd za granicę	36,8	63,2
razem			41,3	58,7
Znamyńska	mężczyźni	pozostanie w kraju	58,3	41,7
		wyjazd za granicę	45,6	54,4
	kobiety	pozostanie w kraju	58,7	41,3
		wyjazd za granicę	61,5	38,5
razem			56,9	43,1
Solomyansky (Kijów)	mężczyźni	pozostanie w kraju	26,6	73,4
		wyjazd za granicę	22,1	77,9
	kobiety	pozostanie w kraju	20,5	79,5
		wyjazd za granicę	27,8	72,2
razem			23,9	76,1
Novovodolazka	mężczyźni	pozostanie w kraju	55,8	44,2
		wyjazd za granicę	51,5	48,5
	kobiety	pozostanie w kraju	46,9	53,1
		wyjazd za granicę	41,4	58,6
razem			48,2	51,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W tabeli 2 wyróżniono dwie kategorie, mianowicie mniej niż 12 lat nauki (co zazwyczaj oznacza wykształcenie średnie) oraz więcej niż 12 lat nauki (z założenia wykształcenie wyższe). Dane przedstawione w tabeli sugerują, że kobiety są lepiej wykształcone niż mężczyźni, z wyjątkiem regionu Znamyńska. Niemniej jednak właśnie w tym regionie odsetek kobiet z wykształceniem wyższym wyrażających wolę pozostania na Ukrainie wyniósł 41,3% wobec 38,5% ankietowanych deklarujących plany migracyjne. Znakomita większość kobiet wyrażających gotowość do opuszczenia Ukrainy ma wyższe wykształcenie. Reprezentują one wysoki odsetek wśród mieszkańców stolicy (rejon Solomyansky), mianowicie ponad 70%. Podobna tendencja dotyczy mężczyzn planujących emigrację, z tym, że w ich wypadku odsetek ten jest jeszcze wyższy (mianowicie 77,9%). W przeciwieństwie do innych części kraju, mieszkańcy regionu Novovodolazka

stanowią mniej niż połowę ankietowanych z wyższym wykształceniem. Znajduje to odzwierciedlenie w popularności Rosji jako kraju docelowego w oczach mieszkańców wschodniej Ukrainy, a przede wszystkim wśród wykwalifikowanych pracowników nieposiadających dyplomu uczelni wyższej. Fakt, że region Novodolazka charakteryzuje się wysokim wskaźnikiem emigracyjnym, a duża liczba tamtejszych mieszkańców migruje do Rosji, może wyjaśniać, dlaczego mężczyźni z wyższym wykształceniem rzadziej deklarują plany migracyjne. Dane dotyczące respondentów pragnących pozostać na Ukrainie potwierdzają założenie, że kobiety są lepiej wykształcone niż mężczyźni. Wyjątkiem jest region Znamyanska, gdzie kobiety stanowią wyższy odsetek ankietowanych bez wyższego wykształcenia (58,7% – szkoła średnia, 41,3% – szkoła wyższa). Jednocześnie kobiety i mężczyźni z wyższym wykształceniem deklarujący wolę pozostania na Ukrainie reprezentują niemal taki sam odsetek wśród mieszkańców regionu Znamyanska (nieznacznie przekraczający 40%). Dotyczy to również respondentów obu płci, którzy ukończyli edukację na poziomie średnim. Obie kategorie ankietowanych stanowią 60%.

Wymienione plany migracyjne deklarowane przez osoby lepiej wykształcone stanowią potencjalny problem dla ukraińskiego rynku pracy, ponieważ niosą ze sobą ryzyko spadku jakości zasobów ludzkich na terenie całego kraju. W długofalowej perspektywie mogłoby to podważyć plan reform oraz zakwestionować poprawę sytuacji ekonomicznej.

Dane zawarte w tabeli 3 pokazują zależność między wolą pozostania w kraju lub planami migracyjnymi a ekonomiczną i pozaekonomiczną aktywnością podejmowaną przez ankietowanych reprezentujących następujące grupy: studenci, osoby prowadzące gospodarstwo domowe, bezrobotni, pracownicy wykwalifikowani zatrudnieni w sektorze prywatnym, a także nauczyciele (w podziale według płci).

We wszystkich analizowanych regionach najwyższy odsetek ankietowanych stanowią osoby należące do kategorii „inne sektory”. Kobiety prowadzące gospodarstwo domowe reprezentują drugą co do liczebności kategorię (mężczyźni pełniący taką rolę stanowią bardzo niewielką grupę, mianowicie od 13% do 23%). Trzecia co do wielkości kategoria to wykwalifikowani pracownicy fizyczni zatrudnieni w sektorze prywatnym, wśród których większość stanowią mężczyźni. Równie liczną grupę stanowią studenci. Bezrobotni to średnio 10%, chociaż można dostrzec istotne różnice między regionami.

Tabela 3

Plany migracyjne a ekonomiczna i pozaekonomiczna aktywność respondentów

			Rodzaj aktywności zawodowej (%)											
			studenci	osoby prowadzące gospodarstwo domowe	bezrobotni	sektor rolniczy	sektor handlowy	niewykwalifikowani pracownicy (sektor prywatny)	wykwalifikowani pracownicy (sektor prywatny)	nauczyciele	niewykwalifikowani pracownicy (sektor publiczny)	wykwalifikowani pracownicy (sektor publiczny)	pracownicy biurowi	inne sektory
Zbaraż	M*	Z*	9,6	1,4	29,5	0,0	1,4	2,7	21,2	0,7	0,7	8,2	2,0	22,6
		W*	18,2	0,5	31,9	0,0	3,9	4,9	19,1	4,4	0,0	3,9	0,0	13,2
	K*	Z	12,4	35,1	8,1	1,5	0,0	1,2	6,9	8,9	3,1	1,2	4,6	17,0
		W	22,0	30,3	9,5	2,7	3,0	0,4	4,5	6,4	0,0	0,8	2,3	18,2
	Razem		16,2	19,9	17,7	1,3	2,1	2,1	11,4	5,7	1,0	2,9	2,4	17,4
Znamyńska	M	Z	4,2	2,5	18,1	2,3	3,5	2,4	11,9	1,2	1,2	31,8	0,6	20,4
		W	6,1	0,0	20,3	1,5	7,7	1,6	7,5	0,7	3,1	35,3	0,0	16,1
	K	Z	3,9	42,7	6,9	3,2	0,7	0,4	6,1	6,4	2,7	9,8	7,1	10,2
		W	5,8	28,9	6,5	3,1	1,3	0,7	14,9	4,9	1,9	10,3	3,8	18,2
	Razem		4,7	23,1	11,7	2,7	2,7	1,1	9,5	3,9	2,3	19,4	3,7	15,2
Solomyński (Kijów)	M	Z	11,4	0,0	3,3	0,0	8,7	0,0	18,7	1,3	1,3	8,0	0,7	46,5
		W	12,6	1,2	4,8	0,0	2,4	1,8	13,9	1,8	0,0	7,1	1,8	52,5
	K	Z	8,1	20,3	4,8	0,0	2,6	1,1	7,1	4,0	0,4	2,8	4,1	44,7
		W	14,5	24,5	5,0	0,0	2,0	0,0	4,4	3,0	0,9	1,0	4,5	40,2
	Razem		11,3	13,5	4,6	0,0	3,6	0,8	10,0	2,8	0,6	4,2	3,1	45,6
Novovodolazka	M	Z	8,1	0,0	6,7	4,9	7,6	4,3	30,0	1,2	0,0	11,8	0,0	25,4
		W	8,7	0,6	17,0	5,2	5,9	5,9	27,0	2,7	0,7	5,3	0,7	20,4
	K	Z	7,5	33,9	6,0	2,6	1,8	4,8	19,9	3,4	0,0	0,7	3,4	16,1
		W	11,6	27,8	7,2	2,4	4,3	3,3	11,0	9,0	0,5	2,4	4,3	16,3
	Razem		8,9	19,0	8,6	3,5	4,4	4,5	20,9	4,3	0,3	4,3	2,4	18,9

Objaśnienia: M – mężczyźni, K – kobiety, W – wyjechać, Z – zostać.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Najwyższy odsetek ankietowanych deklarujących plany migracyjne reprezentują kobiety oraz mężczyźni z kategorii „inne sektory” zamieszkujący rejon Solomyński (Kijów) (odpowiednio: 52,5% i 40,2%), pracownicy fizyczni, których miejscem zamieszkania jest Novovodolazka (35,3%), mężczyźni pozostający bez pracy (31,9%) oraz kobiety prowadzące gospodarstwo domowe i zamieszkujące Zbaraż (30,3%), mieszkanki rejonu Solomyński prowadzące

gospodarstwo domowe (24,5%) oraz studentki mieszkające w Zbarażu (22,0%). Należy zauważyć, że studenci reprezentują wysoki odsetek ankietowanych deklarujących gotowość do wyjazdu za granicę. W Zbarażu stanowili oni odpowiednio ponad 18% (mężczyźni) oraz 22% (kobiety), był to zdecydowanie wyższy odsetek niż w wypadku danych zebranych wśród studentów mieszkających w Kijowie. Jest to zaskakujące z uwagi na fakt, że grupa ta ma szeroki wachlarz możliwości (na przykład mogą oni wyjeżdżać w ramach badań etnograficznych i innych). Biorąc pod uwagę wszystkie regiony objęte badaniem, bezrobotni, niewykwalifikowani pracownicy fizyczni i nauczyciele są bardziej skłonni opuścić Ukrainę. Całkowity odsetek reprezentowany przez te grupy nie jest znaczący, niemniej jednak dość wysoki w porównaniu z pozostałymi kategoriami wyróżnionymi ze względu na podejmowaną aktywność.

Najliczniejszą grupę respondentów deklarujących pozostanie na Ukrainie stanowią kobiety prowadzące gospodarstwo domowe w regionie Znamyńska (ponad 40%, a zatem zdecydowanie najwyższy odsetek w tej kategorii). Zdziwienie budzi fakt, iż bezrobotni mężczyźni deklarują chęć pozostania w ojczystym kraju (29,5% mieszkańców Zbaraża pozostających bez pracy chce zostać w rodzinnej miejscowości). Odsetek kobiet deklarujących gotowość do wyjazdu za granicę to zasadniczo mniej niż 10,0%, z wyjątkiem regionu Novovodolazka, w którego przypadku odsetek ten wynosi 17,0% i jest niższy niż odsetek bezrobotnych mężczyzn. Oznacza to, że mężczyźni częściej postrzegają siebie jako głównych żywicieli rodziny, a zatem częściej podejmują decyzję o emigracji zarobkowej.

W tabeli 4 przedstawiono źródła dochodów respondentów i ich korelację z planami migracyjnymi. Pensja miesięczna jest głównym źródłem dochodu dla około 80,0% ankietowanych zamieszkujących rejon Solomyansky. Odsetek ten jest jeszcze wyższy wśród mieszkańców Kijowa i stanowi 92,5% (najwyższy wynik w porównaniu z innymi regionami). Rolnictwo również stanowi istotne źródło utrzymania, jednakże tylko w Zbarażu (16,4%) i regionie Novovodolazka (11,2%).

Tabela 4

Plany migracyjne a źródła dochodu respondentów

			Źródła dochodu (%)					
			pensje	rolnictwo	inne nierolnicze dochody od działalności gospodarczej	wsparcie finansowe z kraju	wsparcie finansowe z zagranicy	niesprecyzowane wsparcie
Zbaraż	M*	Z*	65,0	22,7	1,4	0,0	3,4	7,6
		W*	66,1	17,2	2,5	0,0	6,4	7,8
	K*	Z	62,2	21,8	3,0	0,0	5,3	7,6
		W	73,1	6,8	0,4	1,5	11,4	6,8
	Razem		66,9	16,4	1,8	0,5	7,1	7,4
Znamyńska	M	Z	75,2	3,5	3,6	1,2	0,0	16,4
		W	71,7	5,9	1,6	0,0	0,0	20,8
	K	Z	88,3	2,7	0,4	1,0	0,0	7,6
		W	77,4	3,1	1,3	2,0	1,2	15,0
	Razem		80,1	3,5	1,5	1,1	0,2	13,5
Solomyński (Kijów)	M	Z	91,3	0,0	5,4	0,7	0,0	1,3
		W	91,6	0,0	2,4	2,4	0,6	3,0
	K	Z	93,3	0,4	3,0	1,9	0,4	1,1
		W	93,0	0,0	1,5	3,0	1,0	1,5
	Razem		92,5	0,1	2,9	2,0	0,5	1,7
Novodolazka	M	Z	77,6	11,5	3,6	1,8	0,6	4,8
		W	80,7	15,4	0,7	1,3	0,0	2,0
	K	Z	84,8	8,1	1,8	0,4	0,7	4,1
		W	82,5	9,8	2,3	0,4	0,6	4,4
	Razem		81,1	11,2	2,3	0,9	0,5	4,0

Objaśnienia: jak pod tabelą 3.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Co więcej, w regionie Znamyńska (13,5%) oraz w Zbarażu (7,4%) głównym źródłem utrzymania jest bliżej niesprecyzowane wsparcie finansowe. Jedynie w Zbarażu (7,1%) przekazy pieniężne są wymieniane jako istotne źródło utrzymania. Wyższy odsetek odnotowano w przypadku kobiet (8,4%), natomiast w pozostałych trzech regionach wyniósł on jedynie około 0,4%⁴.

⁴ Zgodnie z oficjalnymi danymi, w 2008 r. przekazy pieniężne z zagranicy stanowiły 2% PKB na Ukrainie. W 2009 r. całkowita ich wartość wzrosła o 16%. Inne przykłady wpływu, jaki prze-

Wiele zależy od pieniędzy przysyłanych z zagranicy, powstają nowe domy, [...] jeśli zabrakłoby ludzi pracujących za granicą, z całą pewnością byłoby tu dużo trudniej [41112, obszar badawczy – Zbaraż].

Wśród ankietowanych, których głównym źródłem dochodu jest miesięczna pensja, mieszkańcy i mieszkanki Zbaraża, jak również mieszkańcy regionów Novodolazka i Solomyansky (Kijów) stanowią większość respondentów deklarujących plany migracyjne. Oznacza to, iż są oni w znacznym stopniu niezadowoleni z otrzymywanych zarobków. Co więcej, w większości analizowanych regionów, z wyjątkiem Zbaraża, rolnicy stanowią dość liczną grupę posiadającą aspiracje migracyjne. Kobiety i mężczyźni otrzymujący wsparcie finansowe w postaci przekazów pieniężnych z zagranicy również skłaniają się ku wyjazdowi (odpowiednio: 11,4% i 6,4% w porównaniu z 5,3% i 3,4% ankietowanych deklarujących pozostanie w ojczystym kraju). Wsparcie finansowe z zagranicy może zatem stanowić zachętę do migracji. Otrzymywanie innego rodzaju wsparcia (w badaniach określonego jako „bliżej niesprecyzowane”) może zarówno skłaniać, jak i zniechęcać do podjęcia decyzji o wyjeździe za granicę.

Wydaje mi się, że niewielki odsetek mieszkających w Zbarażu zarabia sensowne pieniądze, które pozwalają na godne życie. Zarobki umożliwiają wykupienie leków, opłacenie rachunków za ogrzewanie, innymi słowy żeby nie zamarznąć, oraz zakupy spożywcze..., ale jakie to są zakupy, myślę, że jest bardzo różnie, emeryci/renciści nie mogą sobie pozwolić na zakup czegoś ekstra. Jeśli pomagają im dzieci, [...] może ktoś z rodziny pracuje za granicą, a okazuje się, że bardzo wiele osób znalazło zatrudnienie za granicą, weźmy na przykład te ulice, nie ma domu [rodziny – dop. autor], w której ktoś nie wyjechał w celach zarobkowych, ...takich osób jest naprawdę wiele [41116, obszar badawczy – Zbaraż].

kazy te mają na poziom życia mieszkańców Ukrainy, zostały wymienione w raporcie *Kobiety i migracja* (s. 23), opublikowanym przez Radę Najwyższą Ukrainy – Komitet ds. Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych i Stosunków Międzynarodowych, Komitet ds. Migracji przy Radzie Europy oraz organizację La Strada, jak również w publikacji *Prava lyudyny 2010, Kharkiv*. Istnieją również dane mówiące zupełnie coś innego – że przekazy pieniężne z zagranicy nie mają znaczącego wpływu na sytuację rodzin na Ukrainie (odbiorców tych przekazów). Szczegółowe dane są dostępne w raporcie zatytułowanym *Zagraniczna migracja zarobkowa ludności ukraińskiej* (s. 54) sporządzonym przez Fundację Otwarta Ukraina, Fundację Wiktora Pinczuka oraz Bank Światowy, <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>.

Podsumowanie

Najważniejsze i najbardziej znamienne wnioski z przeprowadzonych badań są następujące:

- Ukraińcy przejawiają znaczną tendencję do migracji, takie plany deklaruje 49,3%;
- plany migracyjne są rozważane przez wysoki odsetek kobiet i generalnie nie zauważa się znaczących różnic między płciami;
- poza drobnymi wyjątkami, osoby z wyższym wykształceniem deklarują zamiary związane z migracją (aż 80% w jednym z regionów poddanych analizie);
- respondenci negatywnie oceniają Ukrainę, Europę natomiast postrzegają jako „ziemię obiecaną”;
- brane pod uwagę kryteria stanowią swoiste połączenie aspektów finansowych oraz niefinansowych;
- osoby deklarujące brak zadowolenia z życia mają większe aspiracje związane z migracją (respondenci często deklarują brak zadowolenia z sytuacji finansowej, w przeciwieństwie do życia społecznego, co do którego nie zgłaszają zastrzeżeń).

Poza omówionymi wynikami, badania ukazały poważne problemy, z jakimi borykają się mieszkańcy Ukrainy, jakimi są na przykład wysoki poziom bezrobocia, niskie płace, niejednorodny rozwój gospodarczy w poszczególnych regionach⁵, a także niedostateczna opieka socjalna (edukacja). Skutkuje to powszechnym pesymizmem co do przyszłych zmian społecznych, politycznych oraz gospodarczych.

Bibliografia

- Bilan Y., Lapshyna I., Vdovtsova S., Vollmer B., *Justification of selection of regions. Eumagine project*, Centre on Migration, Policy and Society, Oxford 2010.
- Illegal migration in Ukraine*, International Centre for Policy Studie, Kyiv 2006.

⁵ Produkt regionalny brutto (GRP) odzwierciedla produktywność oraz wzrost gospodarczy w danym regionie. Dane za okres 2004–2010 pokazują, jak zróżnicowanie regionów na Ukrainie – od bardziej rozwiniętych do dotkniętych spowolnieniem gospodarczym. Więcej na ten temat na stronach Państwowego Komitetu Statystyki: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/StatInfo/Poiasn/nacpoasn.htm>.

- Markov I., *About 4,5 million Ukrainian work abroad – excerpt's data (За кордоном працює 4,5 млн Українців – експертні дані)*, <http://novynar.com.ua/politics/24701>, 2008 (dostęp 5.6.2010).
- Popson N., *Migration in Ukraine and the case of Kyiv. Suggestions for preparation of a research agenda*, http://www.ukrainianstudies.uottawa.ca/pdf/P_Popson.pdf (dostęp 20.04.2010).
- Poznyak A.V., *Labour emigration from Ukraine as a factor of the labour market's development (Трудовая эмиграция в Украине как фактор развития рынка труда)*, “Демоскоп Weekly” 2008, № 405–406.
- Semykina M.V., *Regional problems of conservation and development of labor potential in the global crisis*, www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rarpsu/2010_15/Semikina.pdf, 2009 (dostęp 1.05.2010).
- Shokalo O., *Ukrainian emigration: reasons and consequences' (Українська еміграція: причини й наслідки)*, “Віче”, <http://www.viche.info/journal/310/> (dostęp 19.04.2010).
- Zagraniczna migracja zarobkowa ludności ukraińskiej*, Fundacja Otwarta Ukraina, Fundacja Wiktora Pinczuka oraz Bank Światowy, raport dostępny na stronie internetowej: <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>.
- <http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS> (dostęp 2.08.2012).

THE ROLE OF SOCIOECONOMIC FACTORS IN MIGRATION DECISION-MAKING AND MIGRATION BEHAVIOR THE CASE STUDY ON UKRAINE

SUMMARY

The present paper is aimed at analysing the migration declaration Ukrainian citizens in the regional context. It presents the main results of empirical research conducted by the author as part of the project entitled “EUMAGINE”. At first, the methodology of the research will be described paying attention to particular groups of respondents. Then, the author will analyse reasons and motives inspiring people to migrate and find employment abroad. The main findings are: about half of the respondents declared migration intentions, no significant gender differences can be identified, the higher educated also display high or even very high migration aspiration.

Keywords: foreign labour migration, determinants of migration, regional labour market, Ukraine